

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Бакалавр»

на тему: Особливості вольового розвитку дітей молодшого шкільного віку

Виконав: студент 5 курсу,
групи ПП-51, напряму підготовки
6.030103 Практична психологія
Бережник М.Ю.
Керівник: Брецько І.І.
Рецензент: Іванова В.В.

Мукачево-2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ВОЛІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Воля як одна з центральних проблем в історії психологічної думки.....	6
1.2. Психологічна сутність та основні механізмів волі людини.....	13
1.3. Особливості вольових проявів у молодшому шкільному віці	17
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	
2.1. Організація і процедура дослідження	29
2.2. Аналіз результатів дослідження та їх інтерпретація	32
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВИСНОВКИ

Людина не тільки пізнає світ і себе, переживає своє ставлення, вона виявляє активність і регулює свою поведінку, діяльність. Діяльність і поведінка людини характеризуються не тільки рівнем знань, а і рівнем вольового розвитку. Труднощі бувають не тільки зовнішніми, але і внутрішніми, і для їх подолання людина мобілізує свої зусилля.

Проведений теоретичний аналіз основних концептуальних підходів дозволяє стверджувати, що між типом нервової системи за показниками її сили та вольовими якостями і вольовим зусиллям не існує однозначної взаємозалежності. Кожна якість вольового комплексу може бути властивою будь-якому типу нервових процесів за показниками сили на всіх рівнях її (якості) можливих проявів. Водночас здатність або нездатність дитини до вольового зусилля в цьому віці не залежить від особливостей побудови нервової системи з позиції її сили. Отже, формування вольових якостей та становлення вольового зусилля не має обмежень за показниками сили нервової системи.

Концентрація уваги дітей молодшого шкільного віку позитивно впливає на розвиток якостей вольового комплексу. Здатність до проявів вольового зусилля залежить від типу стійкості уваги. Здебільшого діти, які здатні до прояву вольового зусилля, належать до стійкого та нестійкого типів уваги (так само діти, прояви вольового зусилля в яких є ситуативними).

Діти, у яких прояви вольового зусилля не простежуються, є представниками нестійкого типу уваги та типу, що має тенденцію до спаду. Таким чином, особливу увагу слід приділяти дітям з нестійким типом уваги, оскільки від характеру її динаміки залежить одна зі складових чинників здатності до вольового зусилля.

У дітей, яким властива тенденція до спаду стійкості уваги, зафіксовані найменші можливості до прояву вольового зусилля.

Прояви вольових якостей залежать від мотиваційної сфери дітей та їх статі. Вплив мотиваційної сфери є суттєвим у проявах вольового зусилля в

стані втоми та у розумовій діяльності, водночас вона не впливає на вольове зусилля, яке виявляється в ситуаціях подолання фізіологічно зумовлених труднощів.

Отже, формування вольової сфери молодшого школяра відбувається в навчальній, трудовій діяльності, ґрунтується на досвіді власного спілкування, що створює певні умови для стимуляції розвитку вольових дій, вольової регуляції, вольових якостей; провідне місце у процесі формування волі дитини займає особистість дорослого як організатора побуту дітей, їх навчання, умов та можливостей використання вільного часу; існує зв'язок між інтелектуальним, моральним, фізичним розвитком і особливостями волі дитини, причому важливо враховувати вікові та індивідуально-психологічні особливості молодших школярів.

І нарешті, у психології обмаль експериментальних досліджень, які присвячені вивченню волі в дітей молодшого шкільного віку. Саме тому характеристики вольових проявів у молодших школярів мають більше описовий характер.

Вольове зусилля в стані втоми та в ситуаціях подолання фізіологічно зумовлених труднощів здебільшого властиве дітям з адекватною самооцінкою. У навчальній діяльності ситуації подолання перешкод незначною мірою залежать від показників завищеної або адекватної самооцінки. Визначені закономірності окреслюють перспективи подальшого вивчення проблеми. Значущість вивчення психологічної природи вольового процесу посилюється тим, що під впливом новітніх соціально-економічних чинників ускладнюється навчально-виховна ситуація, коли в нових, часом жорстких умовах безпорадними виявляються не лише діти, а також і дорослі. Конкретизація генези волі в молодшому шкільному віці конкретизує стратегію підходу до дітей, дає можливість прогнозу вольового становлення дитячої особистості в наступних вікових періодах як необхідної умови управління навчально-виховним процесом.

Вивчення вольових особливостей дітей молодшого шкільного віку дозволяє поглибити психологічні знання вікової специфіки розвитку волі. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у з'ясуванні механізмів формування вольового зусилля та конкретизації умов успішного становлення вольового комплексу.

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних складних соціально-економічних умовах значна кількість людей проявляє соціальну пасивність і безвілля, що засвідчує суттєві проблеми як суспільного розвитку, так і особистісного становлення. Тому проблема волі як на державному рівні (воля нації, вольова рішучість народу), так і на особистісному (сила волі, наполегливість, рішучість) набуває непересічного значення для успішного соціального поступу кожної людини та всієї держави.

Людина не тільки пізнає світ і себе, переживає своє ставлення, вона виявляє активність і регулює свою поведінку, діяльність. Діяльність і поведінка людини характеризуються не тільки рівнем знань, а і рівнем вольового розвитку. Труднощі бувають не тільки зовнішніми, але і внутрішніми, і для їх подолання людина мобілізує свої зусилля. Вольовими завжди називали людей, які вміють долати труднощі, доводити справу до завершення. Воля тісно пов'язана із спонукальною сферою особистості (потреби, прагнення, наміри, бажання, інтереси, цілі), з інтелектуальною сферою особистості (мета, умови, можливості, засоби досягнення).

Воля – це насамперед свідомо саморегуляція суб'єктом своєї діяльності і поведінки, яка забезпечує подолання труднощів при досягненні мети. Є значна кількість спеціальних досліджень, присвячених вивченню волі в дітей підліткового та раннього юнацького віку, зокрема вольових якостей учнів-п'ятикласників (К.І. Вересоцька); формуванню вольових якостей у юнаків 9-10-х класів (В.М. Лапик); процесу виховання витримки у підлітків (Н.С. Лукін). Здійснені спроби розробити конкретні рекомендації для розвитку вольових якостей дітей та пропонуються описові характеристики негативних вольових проявів: вередування, впертість, негативізм, примхливість тощо (С.Л. Рубінштейн, О.В. Веденов, А.В. Суровцева, В.І. Селіванов, А.С. Макаренко та ін.). А.В. Суровцева, розглядаючи становлення волі в дітей дошкільного віку, вважає, що в цей період центральна нервова система достатньо підготовлена

не тільки для довільних дій, спрямованих на виконання поставленої мети, й для гальмування небажаних дій. Тому для виховання волі слід дотримуватися постійного режиму дня, давати дитині самостійність (у межах розумного), розвивати вміння утримуватися від безглузвих бажань та вчинків, і, крім того, дорослі повинні бути прикладом для наслідування. Пропозиції автора слушні, однак вони більше декларативні, оскільки не роз'яснюють змісту поняття «розумні межі». Деякі автори вбачають основними методами виховання волі переконання, вправи, стимуляцію вольових зусиль, самовиховання волі (В.І. Селіванов). Однак, на нашу думку, проблема вольового розвитку молодших школярів потребує додаткових поглиблених вивчень з метою кращого пізнання та формування в дітей цього феномену.

Об'єктом дослідження є вольовий розвиток особистості.

Предметом дослідження виступають закономірності та особливості вольового розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Мета роботи: проаналізувати різні теоретичні погляди на проблему вольового становлення особистості, теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити особливості вольового розвитку дітей у молодшому шкільному віці – важливому етапі онтогенезу.

Для реалізації поставленої мети ми вирішували такі *завдання*:

1. Здійснити теоретичний аналіз основних концептуальних підходів до проблеми вольового розвитку людини;
2. Визначити психологічний зміст і структуру волі у молодших школярів.
3. Провести емпіричне дослідження вольових якостей у молодших школярів та здійснити якісну інтерпретацію отриманих даних.

Під час написання роботи ми використовували такі *методи дослідження*: аналіз та узагальнення науково-психологічної, педагогічної та навчально-методичної літератури з теми; емпіричні: бесіда, спостереження, анкетування; опитувальник (анкета) для батьків на визначення рівня розвитку вольових рис дитини; методика В.А. Іванникова, А.Д. Грибанової

«Хрестики»; методика Є.В. Ейдмана «Дихання»; методика Лисенко на з'ясування вольового зусилля в ситуації розв'язування прикладів; методи статистичної обробки даних.

База дослідження. Емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку вольових якостей молодших школярів здійснювалося нами на базі ЗОШ № 13 м. Мукачева. Гетерогенну вибірку склали 73 учні 1-3 класів.

Практичне значення роботи полягає у тому, що основні теоретичні та емпіричні результати можуть бути використані в роботі вчителів, вихователів і батьків з покращення вольового розвитку і особистісного становлення дітей.

ВИСНОВКИ

Людина не тільки пізнає світ і себе, переживає своє ставлення, вона виявляє активність і регулює свою поведінку, діяльність. Діяльність і поведінка людини характеризуються не тільки рівнем знань, а і рівнем вольового розвитку. Труднощі бувають не тільки зовнішніми, але і внутрішніми, і для їх подолання людина мобілізує свої зусилля.

Проведений теоретичний аналіз основних концептуальних підходів дозволяє стверджувати, що між типом нервової системи за показниками її сили та вольовими якостями і вольовим зусиллям не існує однозначної взаємозалежності. Кожна якість вольового комплексу може бути властивою будь-якому типу нервових процесів за показниками сили на всіх рівнях її (якості) можливих проявів. Водночас здатність або нездатність дитини до вольового зусилля в цьому віці не залежить від особливостей побудови нервової системи з позиції її сили. Отже, формування вольових якостей та становлення вольового зусилля не має обмежень за показниками сили нервової системи.

Концентрація уваги дітей молодшого шкільного віку позитивно впливає на розвиток якостей вольового комплексу. Здатність до проявів вольового зусилля залежить від типу стійкості уваги. Здебільшого діти, які здатні до прояву вольового зусилля, належать до стійкого та нестійкого типів уваги (так само діти, прояви вольового зусилля в яких є ситуативними).

Діти, у яких прояви вольового зусилля не простежуються, є представниками нестійкого типу уваги та типу, що має тенденцію до спаду. Таким чином, особливу увагу слід приділяти дітям з нестійким типом уваги, оскільки від характеру її динаміки залежить одна зі складових чинників здатності до вольового зусилля.

У дітей, яким властива тенденція до спаду стійкості уваги, зафіксовані найменші можливості до прояву вольового зусилля.

Прояви вольових якостей залежать від мотиваційної сфери дітей та їх статі. Вплив мотиваційної сфери є суттєвим у проявах вольового зусилля в

стані втоми та у розумовій діяльності, водночас вона не впливає на вольове зусилля, яке виявляється в ситуаціях подолання фізіологічно зумовлених труднощів.

Отже, формування вольової сфери молодшого школяра відбувається в навчальній, трудовій діяльності, ґрунтується на досвіді власного спілкування, що створює певні умови для стимуляції розвитку вольових дій, вольової регуляції, вольових якостей; провідне місце у процесі формування волі дитини займає особистість дорослого як організатора побуту дітей, їх навчання, умов та можливостей використання вільного часу; існує зв'язок між інтелектуальним, моральним, фізичним розвитком і особливостями волі дитини, причому важливо враховувати вікові та індивідуально-психологічні особливості молодших школярів.

І нарешті, у психології обмаль експериментальних досліджень, які присвячені вивченню волі в дітей молодшого шкільного віку. Саме тому характеристики вольових проявів у молодших школярів мають більше описовий характер.

Вольове зусилля в стані втоми та в ситуаціях подолання фізіологічно зумовлених труднощів здебільшого властиве дітям з адекватною самооцінкою. У навчальній діяльності ситуації подолання перешкод незначною мірою залежать від показників завищеної або адекватної самооцінки. Визначені закономірності окреслюють перспективи подальшого вивчення проблеми. Значущість вивчення психологічної природи вольового процесу посилюється тим, що під впливом новітніх соціально-економічних чинників ускладнюється навчально-виховна ситуація, коли в нових, часом жорстких умовах безпорадними виявляються не лише діти, а також і дорослі. Конкретизація генези волі в молодшому шкільному віці конкретизує стратегію підходу до дітей, дає можливість прогнозу вольового становлення дитячої особистості в наступних вікових періодах як необхідної умови управління навчально-виховним процесом.

Вивчення вольових особливостей дітей молодшого шкільного віку дозволяє поглибити психологічні знання вікової специфіки розвитку волі. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у з'ясуванні механізмів формування вольового зусилля та конкретизації умов успішного становлення вольового комплексу.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>